

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Bijzonder bestraft: context, analyse en waardering van de bijzondere rechtspraak door de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden en van cassaties in Groningse zaken

Meiboom, W.E.

Citation

Meiboom, W. E. (2016, June 8). *Bijzonder bestraft: context, analyse en waardering van de bijzondere rechtspraak door de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden en van cassaties in Groningse zaken*. s.n., S.l. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/40130>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/40130>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/40130> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Meiboom, W.E.

Title: Bijzonder bestraft : context, analyse en waardering van de bijzondere rechtspraak door de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden en van cassaties in Groningse zaken

Issue Date: 2016-06-08

HOOFDSTUK 8 CASSATIES IN ZAKEN BERECHT DOOR DE KAMER GRONINGEN

8.1 Aantal Groningse zaken waarbij om cassatie verzocht is

Alle verdachten die in cassatie gingen van een sententie van de Kamer Groningen werden, voorafgaand aan de behandeling van hun cassatieverzoek, overgebracht naar de Cellenbarakken in Scheveningen. De Cellenbarakken in Scheveningen waren goed te beveiligen, zodat de kans op ontsnapping heel gering was. Er is van alle cassaties ingesteld na berechting door de Kamer Groning een apart register aangelegd. Uit het register waarin alle cassaties van Groningse zaken zijn opgenomen, is gebleken dat in 269 gevallen de verdachte en/of de advocaat-fiscaal in cassatie zijn gegaan.¹¹³³

Bij vrijwel alle berechtingen waarin een straf van meer dan vijf jaar was opgelegd heeft de Kamer Groningen tussen januari 1946 en juli 1947 toestemming gegeven om in cassatie te gaan. Dit verlostelsel – toestemming geven om in cassatie te gaan van sententies in de bijzondere rechtspleging – is na de oorlog regelmatig bekritiseerd. In de Kamer Groningen zijn tussen januari 1946 en juni 1947 289 sententies uitgesproken. In 138 sententies is geen toestemming gegeven om in cassatie te gaan. In 21 van de 138 gevallen betrof het een zaak waarin geen straf was opgelegd. In vrijwel alle andere gevallen betrof het de berechting van personen waarbij een straf van minder dan vijf jaar was uitgesproken.¹¹³⁴ In twee zaken werd nadrukkelijk het recht van cassatie afgewezen.¹¹³⁵ De straffen in deze twee zaken waren respectievelijk acht en vier jaar. Helaas werd voor deze nadrukkelijke afwijzing van cassatie geen motivering gegeven. Wel is aangetekend dat één van deze twee zeer ongunstig bekend stond. Maar dat mag geen reden zijn om iemand toestemming te onthouden om in cassatie te gaan. In een brief van C.W. Coolen aan de vrouw van een ‘politiek delinquent’, schrijft C.W. Coolen dat hij van jhr. W.W. Feith persoonlijk gehoord heeft dat *‘men in Groningen iedereen die een straf van minder dan tien jaar krijgt het recht van cassatie zal onthouden’*.¹¹³⁶ Deze bewering strookt echter niet met de praktijk in de rechtspraak van de Kamer Groningen. Wel lijken drie verdachten overtuigd van het feit dat ze toestemming hebben gekregen om in cassatie te gaan, terwijl hiervoor bij de sententie geen toestemming verleend bleek te zijn. Er was dan geen mogelijkheid om in cassatie te gaan, noch om op een andere manier toch toestemming te krijgen. De enige mogelijkheid om in zo’n geval iets aan de strafmaat te doen, was een gratieverzoek indienen. Maar dan werden niet de uitgebreide overwegingen gegeven, die bij de cassaties wel gegeven werden.¹¹³⁷ Alle ‘politieke delinquenten’ die in eerste aanleg ter dood veroordeeld waren of levenslang als straf opgelegd hadden gekregen, hebben, op één ter dood veroordeelde na, toestemming gekregen om in cassatie te gaan. De veroordeelde die geen toestemming kreeg om in cassatie te gaan, was bij verstek veroordeeld.¹¹³⁸ Vijf verdachten die levenslang gekregen hadden, besloten om niet in cassatie te gaan, hoewel ze daar wel toestemming voor gekregen hadden.¹¹³⁹ De negen andere verdachten zijn wel in cassatie gegaan.¹¹⁴⁰

8.2 Ingetrokken cassaties

Niet alle ‘politieke delinquenten’ die toestemming hadden gekregen, zijn ook daadwerkelijk in cassatie gegaan. Voordat hun zaak in cassatie behandeld zou worden, hebben 63 personen hun cassatieverzoek weer ingetrokken. Soms werd de cassatie in een laat stadium ingetrokken, zodat de advocaat al een pleidooi had opgesteld (2 maal)¹¹⁴¹ en de raadsheer-rapporteur al een samenvatting van de zaak had gemaakt (5 maal).¹¹⁴²

¹¹³³ Archief CABR, inv. nr. 78218.

¹¹³⁴ Archief CABR, inv. nr. 78218: Register van cassaties van sententies van de Kamer Groningen en inv. nr. 112922, rolboek van de Kamer Groningen.

¹¹³⁵ Archief CABR, inv. nr. 71268, 21 oktober 1946; inv. nr. 71667, 28 oktober 1946.

¹¹³⁶ Archief CABR, inv. nr. 71784.

¹¹³⁷ Archief CABR, inv. nr. 71667, 71628.

¹¹³⁸ Archief CABR, inv. nr. 71739.

¹¹³⁹ Archief CABR, inv. nr. 71399, 71488 71407 71731 71652.

¹¹⁴⁰ Archief CABR, inv. nr. 411, 71533, 542, 579, 652, 74857, 607, 258, 102.

Ingetrokken cassaties per jaar

1946	2
1947	6
1948	34
1949	13
1950	7
1951	1

Dit overzicht van ingetrokken cassaties laat zien dat vooral in 1948 en 1949 een groot aantal verdachten hun cassatie heeft ingetrokken. De reden hiervoor was dat een verzoek om gratie een betere manier leek om een verlaging van straf te krijgen. Vanaf 1947 was duidelijk geworden dat de regering ruimhartig gebruik maakte van het instrument van gratie. Via cassatie kon een straf verlaagd, maar ook verhoogd worden. Dit was bij een gratieverzoek niet het geval. In het slechtste geval, bij afwijzing van de gratie, bleef de straf gelijk, en bij acceptatie van het gratieverzoek werd de straf lager.

8.3 Conclusies van de procureur-fiscaal en de advocaten-fiscaal¹¹⁴³

G.E. Langemeijer, advocaat-fiscaal bij de Bijzondere Raad van Cassatie – en bijna voortdurend de hoogste in rang door de afwezigheid van de procureur-fiscaal A.M. baron van Tuyll van Serooskerken – heeft op diverse momenten kritiek geleverd op de gang van zaken bij de bijzondere rechtspleging. In 1947 zei hij dat hij bleef bij zijn standpunt dat bij de berechting van Duitsers ook een oorlogsmisdaad in beginsel een nationaal delict bleef. Hiermee ging hij lijnrecht in tegen de visie van de Bijzondere Raad van Cassatie over de berechting van oorlogsmisdadigers.¹¹⁴⁴ In 1949 heeft hij een overzicht vervaardigd van alle gevallen waarbij problemen waren bij de afhandeling van de cassatie. In vijf zaken is sprake geweest van ernstige vertraging doordat het psychiatrisch rapport, waar de Bijzondere Raad van Cassatie opdracht toe gegeven had, niet opgesteld was, of de psychiater zelfs nog geen bezoek aan de ‘politieke delinquent’ gebracht had. In vijf andere cassatiezaken was er vertraging opgetreden omdat het aanvullend onderzoek dat de Bijzondere Raad van Cassatie aan de Kamer in eerste aanleg had verzocht, niet met voorrang uitgevoerd werd. In sommige gevallen was de afhandelingstermijn van een zaak te lang, doordat de procureur-fiscaal van een Bijzonder Gerechtshof de cassatiemiddelen te laat of zelfs helemaal niet meer indiende. G.E. Langemeijer heeft, indien een ‘politiek delinquent’ of zijn raadsman hierom vroeg, een gesprek met een ‘politiek delinquent’ gevoerd. Hij was van mening dat ook de andere advocaten-fiscaal of de procureurs-fiscaal dergelijke gesprekken zouden moeten voeren, om een persoonlijke indruk van de te berechten persoon te krijgen.¹¹⁴⁵

Uiteindelijk zijn van de 269 zaken waarin cassatie was ingesteld, 206 zaken in cassatie behandeld. In 176 van de 206 zaken is een conclusie van het Openbaar Ministerie aangetroffen. Een bijzondere conclusie was er in één zaak waarbij de doodstraf was opgelegd. G.E. Langemeijer schrijft in deze conclusie: *‘Alle twijfel over het vonnis in eerste aanleg is in zitting weggenomen. Alles ontbreekt wat gruwelijke feiten kan verzachten. In zitting BG Groningen alle twijfels weggenomen over ongeloofwaardige verweren.’*¹¹⁴⁶ In dertig dossiers ontbreekt de conclusie van het Openbaar Ministerie bij de Bijzondere Raad van Cassatie. De conclusies die zijn aangetroffen kunnen als volgt gerubriceerd worden:

- In 78 zaken concludeert het Openbaar Ministerie dat het beroep verworpen moet worden. Wel moet in een van deze zaken eerst een onderzoek door een arts uitgevoerd worden. Dit in verband met het feit dat de veroordeelde tbc heeft.
- In 55 zaken is het advies om de sententie te vernietigen en de straf te verlagen.

¹¹⁴¹ Archief CABR, inv. nr. 12, 71643 + 75996.

¹¹⁴² Archief CABR, inv. nr. 71419, 71879 + 75443, 71619 + 75683, 71650 + 71640, 75930.

¹¹⁴³ Voor alle conclusies van het OM bij de Bijzondere Raad van Cassatie zie: Archief BRvC, inv. nr. 341-352. Dit archief bevindt zich momenteel (april 2015) nog bij het Ministerie van Justitie.

¹¹⁴⁴ J. Remmelink, Levensbericht G.E. Langemeijer, in: *Huygens Institute, Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) Jaarboek 1991*, Amsterdam, p. 144-153.

¹¹⁴⁵ Archief van de Bijzondere Raad van Cassatie aanwezig bij de Hoge Raad, inv. nr.21, correspondentie 1-1-1949 – 28-2-1949.

¹¹⁴⁶ Archief CABR, inv. nr. 74851.

- In 3 zaken adviseert het Openbaar Ministerie om de sententie te vernietigen en de straf te verhogen.
- In 24 zaken is het advies om de zaak naar een ander Bijzonder Gerechtshof te verwijzen.
- In 6 zaken adviseert het Openbaar Ministerie om de procureur-fiscaal niet ontvankelijk te verklaren.
- In 4 zaken adviseert het Openbaar Ministerie dat de betrokkene door een psychiater moet worden onderzocht.
- In 3 zaken is het advies om tbs op te leggen.
- In 1 zaak is het advies om een rapport uit te laten brengen door de STPD.
- In 1 zaak concludeert het Openbaar Ministerie dat dit geen zaak voor cassatie is, maar voor civiel kort geding.
- In 1 zaak adviseert het Openbaar Ministerie de betrokkene onmiddellijk vrij te laten.

In de meerderheid van de cassatiezaken is de conclusie dat de cassatie verworpen moet worden. Uit de conclusies wordt duidelijk dat het Openbaar Ministerie getracht heeft elke cassatiezaak op zijn merites te onderzoeken. Dit blijkt onder meer uit het feit dat het Openbaar Ministerie in zeven cassatiezaken adviseerde rekening te houden met de geestelijke gezondheid van de verdachte (4x advies rapport psychiater, 3x advies tbs). Het blijkt ook uit de zaak waarin het Openbaar Ministerie adviseert om de betrokkene onmiddellijk vrij te laten, de zaak van A. Afflerbach.

Tijdens de slotzitting van de Bijzondere Raad van Cassatie, op 29 december 1951, geeft G.E. Langemeijer aan dat hij het betreurt dat de Bijzondere Raad van Cassatie niet opnieuw alle feiten kon onderzoeken. *'Het in volle omvang onderzoeken van de zaak in hoger beroep was in de bijzondere rechtspleging geschrapt. Dit hield in dat er in afwijking van het gewone stelsel van de rechtspraak niet drie maar slechts twee instanties waren die de zaak berechtten en dat de feiten slechts in eerste aanleg volledig beoordeeld werden.'*¹¹⁴⁷

8.4 De verdediging in cassatie

In cassatie van personen berecht door de Kamer Groningen hebben alleen beëdigde advocaten als raadsheer opgetreden. De verdediging van cliënten voor de Bijzondere Raad van Cassatie was voor alle advocaten een zware taak, maar voor sommige advocaten zwaarder dan voor andere. Zoals ook bij advocaten in het commune strafrecht, was er ook een groot verschil in kwaliteit en inzet van de advocaten in cassatie. In het commune strafrecht mochten slechts advocaten uit het ressort Den Haag optreden als cassatieadvocaat bij de Hoge Raad. Advocaten buiten het ressort Den Haag mochten dat niet.¹¹⁴⁸ In tegenstelling tot cassatie in commune zaken, konden advocaten uit heel Nederland als verdediger optreden voor de Bijzondere Raad van Cassatie. In 58 zaken heeft een advocaat uit de provincie Groningen 'politieke delinquenten' (mede) vertegenwoordigd als verdediger in cassatie. Sommigen advocaten wilden wel in cassatie verdedigen, maar wisten niet goed hoe. Zo vraagt advocaat (.) Leistikow om welwillendheid, want hij is niet in strafcassaties gespecialiseerd.¹¹⁴⁹ Anderen wisten wel hoe cassatieverdediging moest gaan, maar leken niet te willen. Niet alleen in het commune recht kwamen langzame, onzorgvuldige en weinig betrokken advocaten voor. Ook in de bijzondere rechtspleging was dit soms het geval. In één zaak nam de veroordeelde een nieuwe advocaat, omdat de vorige te weinig deed. De nieuwe advocaat probeerde om nog op tijd een pleitnota en cassatiemiddelen in te dienen. Dit lukte niet; zijn schrifturen komen te laat binnen. De Bijzondere Raad van Cassatie besloot om de veroordeelde niet de dupe te laten zijn van zijn eerste advocaat. Hoewel de cassatiemiddelen en de pleitnota te laat waren ingediend, werden ze door de Raad behandeld alsof ze op tijd waren ingediend.¹¹⁵⁰ Een andere advocaat verontschuldigt zich in een brief aan de Bijzondere Raad van Cassatie over het indienen van onnauwkeurige en onvolledige cassatiemiddelen. Hij vult daarom deze middelen alsnog aan.¹¹⁵¹

¹¹⁴⁷ *NJB* 1952, p. 10-15, toespraak G.E. Langemeijer.

¹¹⁴⁸ Deze advocaten waren. J.W. Benes, W.J. Birza, T. Bout, H.J. Buwalda, J.H. Doornbosch, P. Dorhout, H. Douwes, G.P. Haverkamp, J.E. Hesse, H. Jager, J. Koster, B.F. van Lonckhuyzen, H.J. Olgers, F.K. van Ommen Klooke, N.J. Polak, E. Riemersma, H.S. Siebers, Tj. Stoel, H.F. Tiemens, W.N. Veldhuis, R.A. Vos, S.K. de Waard, P.H.W.C. van Wicheren, J. van Zaaijen.

¹¹⁴⁹ Archief CABR, inv. nr. 207 + 75061.

¹¹⁵⁰ Archief CABR, inv. nr. 478 + 32.

¹¹⁵¹ Archief CABR, inv. nr. 335.

In 24 andere zaken heeft de Bijzondere Raad van Cassatie bij te late indiening van schrifturen ‘ambtshalve’ de berechting in eerste aanleg beoordeeld.¹¹⁵² Soms bleek tijdens de cassatie dat de verdediging door een slecht functionerende advocaat ernstige gevolgen gehad had voor berechting in de zaak. De Bijzondere Raad van Cassatie besloot in de zaak van B.D.B. dat de sententie van de Kamer Groningen vernietigd moest worden en de straf verminderd. De verdachte had volgens de Raad niet de verdediging gehad, die hij had moeten krijgen. De *Leeuwarder Courant* meldde een nog curieuzer geval. In het Bijzonder Gerechtshof Amsterdam eiste de advocaat-fiscaal in een zaak ‘s morgens de doodstraf, maar beval ‘s middags de heropening van de zaak omdat de verdachte door de houding van de advocaat niet de verdediging gekregen had die elke verdachte toekwam.¹¹⁵³

De meeste advocaten deden echter hun uiterste best voor hun cliënten en vervaardigden uitgebreide pleidooien en uitgebreide cassatiemiddelen. Een voorbeeld hiervan was het verweer van de advocaten (.) Versteegh en J. Th. Vermeulen uit Den Haag, die in cassatie in de zaak van August Leonard Neuhauser, leider van de Grenzpolizei in Delfzijl, een uitgebreid verweer voeren over het Handvest van Londen.¹¹⁵⁴

In het *Advocatenblad* 1945/1946 werd het advies gegeven om bij cassatie als standaard cassatiemiddel bij klage over de strafmaat aan te voeren: *‘schending, althans verkeerde toepassing van de artikelen 1, 2, 8, 9, 11, 22, 26 en 27 BBS, daar het hof een straf heeft opgelegd, welke niet geacht kan worden te beantwoorden aan de ernst van het misdrijf, de omstandigheden, waaronder het is begaan en de persoon en de persoonlijke omstandigheden van den veroordeelde.’*¹¹⁵⁵ Daarnaast vaardigde het bestuur van de Orde van Advocaten circulaire uit met informatie over de bijzondere rechtspleging en over de verdediging van ‘politieke delinquenten’. Door paperschaarste konden deze circulaire lang niet altijd aan alle advocaten worden toegestuurd.¹¹⁵⁶

De verweren die door de verdediging in de meeste zaken aangevoerd zijn, waren:

- De straf wordt niet geacht te beantwoorden aan de ernst van het misdrijf.
- De bewezenverklaring steunt niet op bewijsmiddelenovermacht.
- Andere verweren waren: overmacht; noodweer; ambtelijk bevel; geen gebruik gemaakt van macht van de Duitse bezetter; slechts ondergeschikte rol; zwakke geestesvermogens; was uit angst bij Waffen-SS gegaan; verraad geen grond voor ontzettingen uit de kiesrechten; bij BG wel dubieuze verklaringen a charge zonder meer geloofd, aan verklaringen aan decharge weinig waarde gehecht; getuigenissen onvolledig en in strijd met verklaringen; niet gediend tegen Geallieerden, maar was slechts oppasser, dus geen vijandelijk krijgsdienst.

Eén advocaat verzocht om voorrang bij behandeling van de zaak van zijn cliënt in cassatie. De Bijzondere Raad van Cassatie reageert hierop door te zeggen dat alleen bij een sententie van doodstraf voorrang voor de cassatieberechting gekregen kan worden. En aangezien in het geval van de cliënt van de advocaat daarvan geen sprake is, kan er geen sprake zijn van snellere behandeling.

Ook een verzoek om de voorlopige hechtenis te staken wordt afgewezen. Bewaring is geen voorarrest, zo voert de Bijzondere Raad van Cassatie aan. Bewaring kan daarom volgens de Bijzondere Raad van Cassatie niet omgezet worden in voorlopige hechtenis.¹¹⁵⁷

¹¹⁵² Ontleend aan informatie uit de dossiers van ‘politieke delinquenten’ berecht door de Kamer Groningen.

¹¹⁵³ www.dekrantvantoen.nl/index.do, Leeuwarder Courant van 12 november 1945.

¹¹⁵⁴ Archief CABR, inv. nr. 353+71739.

¹¹⁵⁵ *Advocatenblad*, 1945/1946, p. 13-14.

¹¹⁵⁶ *Advocatenblad*, 1945/1946, p. 45.

¹¹⁵⁷ Archief CABR, inv. nr.392.

8.5 Arresten van de Bijzondere Raad van Cassatie¹¹⁵⁸

De Bijzondere Raad van Cassatie pakte de cassatiezaken voortvarend aan. Vanaf de eerste dag is de Raad zich bewust van het feit dat recht gesproken moet worden op een (gedeeltelijk) nieuw rechtsgebied. De Bijzondere Raad van Cassatie stuurt daarom vanaf het begin arresten waarvan de Raad meent dat die voor de berechting in de Bijzondere Gerechtshoven nuttig en interessant kunnen zijn, aan alle procureurs-fiscaal, advocaten-fiscaal en aan alle Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven.

Daarnaast maakte D.J. Veegens, raadsheer in de Bijzondere Raad van Cassatie al in oktober 1945 een uitgebreide notitie voor intern gebruik bij de cassatiezaken over cassatie wegens vormverzuim in strafzaken bij de Hoge Raad en zijn visie op het gebruik van vormverzuimen in de cassaties in de bijzondere rechtspleging. Hij pleit ervoor *‘dat de rechtspraak van de Bijzondere Raad van Cassatie zich in grote lijnen ter wille van de continuïteit in het recht behoort aan te sluiten bij die van den Hoogen Raad’*, maar hij geeft aan dat de bijzondere rechtspleging, nu het de berechting van ernstige politieke misdrijven betreft, zal moeten zoeken naar een systeem dat minder bureaucratisch is en gelijkmatiger werkt. D.J. Veegens schrijft: *‘Indien bepaalde formaliteiten zo gewichtig zijn, dat zij op straffe van nietigheid moeten worden nageleefd, dan behoort onze Raad, die de wet ook ambtshalve heeft te handhaven, zelf de sententie van het Bijzonder Gerechtshof te vernietigen, onverschillig of de advocaat van den verdachte een desbetreffend cassatiemiddel heeft ingesteld of niet.’*

D.J. Veegens pleit er verder voor dat de Bijzondere Raad van Cassatie bij vormverzuimen een meer bevredigende toestand moet scheppen. Naar zijn mening moet de bijzondere rechtspleging alleen overgaan tot cassatie wegens vormverzuim, indien de verdachte door dit vormverzuim in zijn belangen geschaad is. Hierna bespreekt hij een aantal vormen van vormverzuim en de manier waarop, naar zijn mening, de Bijzondere Raad van Cassatie hiermee moet omgaan. Het betreft de onderwerpen: *‘substantiële vormen, proces-verbaal der terechtzitting en lijdelijkheid, aanvulling van leemten, gedeeltelijke nietigheid, invloed van vormverzuim tijdens geding op uitspraak, gevolgen van vormverzuimen in de uitspraak.’*¹¹⁵⁹

De eerste twee arresten na een Gronings vonnis werden al op 10 april 1946 uitgesproken, dus binnen drie maanden na het vonnis in Groningen. Getracht werd de tijd tussen de sententie en de cassatie zo kort mogelijk te laten duren. Maar in de loop van de tijd bleek deze duur steeds verder op te lopen. In een gratieadvies van het Bijzonder Gerechtshof in de zaak van R.v.d.B. stemt het Hof in met de verlening van één jaar jubileumgratie *‘nu cassatie hopeloos vertraagd is’*.¹¹⁶⁰ In een merkwaardige brief schrijft de Bijzondere Raad van Cassatie aan advocaat Vos uit Groningen als verdediger van J.K. in cassatie dat die geen voorrang kreeg bij behandeling *‘omdat de straf toch niet minder zou worden’*.¹¹⁶¹ In het totaal zijn 268 veroordeelden na berechting door de Kamer Groningen in cassatie gegaan. De Bijzondere Raad van Cassatie heeft in cassaties van sententie van de Kamer Groningen een arrest uitgesproken in 206 cassatiezaken. In 101 gevallen was de uitspraak van de Bijzondere Raad van Cassatie gelijk aan de conclusie van het Openbaar Ministerie. In de overige 75 zaken week de uitspraak af van de conclusie.¹¹⁶² Zoals hierboven al vermeld, ontbrak in dertig zaken de conclusie van het Openbaar Ministerie.

¹¹⁵⁸ Zie bijlage 5 voor een overzicht van de arresten van de Bijzondere Raad van Cassatie in Groningse zaken. Voor een uitgebreid overzicht van de arresten van de Bijzondere Raad van Cassatie, de Hoge Raad en de Sententies van de Bijzondere Gerechtshoven: zie bijlage 1c. Voor arresten uitgesproken in Groningse zaken zie ook: 7.6.3, verraad uit verliefdheid op een SDer, verraad uit geestelijk onvermogen, verraad om het verraad; 7.6.5 geld ingezameld voor vrijkopen joodse inwoner Groningen verduisterd; 7.6.6 de zaak F.B.; 7.6.7 de zaak D.N.; 7.6.8 de zaak H.T.; 7.6.9 de zaak K.J.; 7.6.12 de zaak P.v.D., de zaak J.d.B.; 7.6.13 de zaak Pieter Bonnen Jahnsen, de zaak Gerhard Mechels; 7.6.14 de zaak Bernhard Georg Haase.

¹¹⁵⁹ Archief van de Bijzondere Raad van Cassatie aanwezig bij de Hoge Raad, inv. nr. 17.

¹¹⁶⁰ Archief CABR, inv. nr. 76424 en 71512.

¹¹⁶¹ Archief CABR, inv. nr. 76423.

¹¹⁶² Ontleend aan de cassatiedossiers van personen berecht door de Kamer Groningen.

Van elk dossier van een persoon die in cassatie behandeld moest worden, werd een overzicht vervaardigd door een raadsheer-rapporteur uit de Kamer van de Bijzondere Raad van Cassatie. Bij de zaken, die in eerste aanleg berecht waren door de Kamer Groningen, waren de raadsheren-rapporteurs meestal militaire raadsheren.

Van de 206 cassatiezaken die door de Bijzondere Raad van Cassatie zijn behandeld was de uitspraak als volgt:¹¹⁶³

34 zaken zijn verwezen naar andere gerechtshoven of terugverwezen¹¹⁶⁴

Naar BG Amsterdam	7 x
Naar BG Arnhem	14 x
Naar BS Assen	2 x
Naar BS Groningen	7 x
Naar BS Leeuwarden	3 x
Onbekend	1 x

In 70 zaken werd de sententie vernietigd met wijziging van de hoogte van de straf; in 6 zaken werd de straf verhoogd en in 64 zaken verlaagd.

In 91 zaken werd het beroep verworpen, met:

- In 30 zaken wijziging van kwalificatie;
- In 17 zaken toevoeging van de aftrek van preventief;
- In 5 zaken wijzigingen in de tenlastelegging;
- In één zaak wijziging van de lengte van de opgelegde RWI.

In 6 zaken werd de advocaat-fiscaal niet ontvankelijk verklaard, aangezien de cassatiemiddelen te laat ingediend waren.

In 4 zaken legde de BRvC (voorwaardelijke) tbs op.

In 1 zaak besloot de BRvC tot onmiddellijke invrijheidsstelling.

Bijzondere zaken

Hoewel een groot aantal zaken in cassatie interessant waren, heb ik besloten om slechts twee bijzondere zaken te beschrijven. Deze beide zaken geven goed aan hoe zorgvuldig de Bijzondere Raad van Cassatie getracht heeft recht te spreken. Zoals blijkt uit de zaak-Afflerbach zijn er tussen het Openbaar Ministerie bij de Bijzondere Raad van Cassatie en de advocaten-fiscaal fricties geweest. Dat is trouwens ook gebleken uit de zaken waarin advies op een gratieverzoek moest worden gegeven. Jhr. A.H.S. van der Wijck heeft uitgebreid gecorrespondeerd over de vraag welke instantie over bepaalde gratieverzoeken advies moest geven, de Bijzondere Raad van Cassatie of de Kamer Groningen.

*De zaak A. Afflerbach*¹¹⁶⁵

Een bijzondere zaak was de zaak van Arnold Afflerbach, geboren in Duitsland in 1914. Hij is berecht door de Kamer Groningen voor het leidinggeven en meewerken aan de executies in Westerbork in oktober 1944 en in Norg op 9 april 1945. Volgens de tenlastelegging in eerste aanleg heeft hij bovendien in de herfst van 1944 stukken over Englandspiel naar Berlijn gebracht. De eis van jhr. A.H.S. van der Wijck was zeven jaar; de straf van de Kamer Groningen was vier jaar met als motivering dat A. Afflerbach voor het leven verminkt was door het verlies van een been. Probleem bij de berechting was echter dat Afflerbach door het Bijzonder Gerechtshof Den Bosch al op 22 november 1948 onvoorwaardelijk buiten vervolging gesteld was. Deze uitspraak was inmiddels onherroepelijk geworden. De voorzitter van het BG Den Bosch had in april 1948 nog wel gevraagd aan de andere Bijzondere Gerechtshoven of zij nog zaken tegen A. Afflerbach hadden. Maar uit een brief van het hoofd van het Bureau Opsporing Oorlogsmisdaden aan de procureur-fiscaal in Den Bosch blijkt dat de ambtgenoten in Arnhem en Groningen geen interesse hadden.

De waarnemend advocaat-fiscaal van de Bijzondere Raad van Cassatie, H.F.M. baron van Voorst tot Voorst, informeert in eerste instantie bij jhr. A.H.S. van der Wijck of hij nog nieuwe feiten heeft tegen

¹¹⁶³ Voor de motivering van de arresten in Cassatie van Groningse sententies: bijlage 5.

¹¹⁶⁴ Eén zaak van BS Arnhem werd na cassatie naar BS Groningen verwezen, drie zaken van BS Leeuwarden naar BS Groningen verwezen en twee zaken van de Kamer Groningen teruggewezen.

¹¹⁶⁵ Archief CABR, inv. nr. 409 + 87558: Afflerbach is tijdens de gevechten rond Groningen in april 1945 zwaar gewond geraakt en moest een onderbeen missen.

Afflerbach, aangezien hij in Den Bosch al onvoorwaardelijk buiten vervolging gesteld is. Hij schrijft: *'Als u zaak toch door wilt zetten, meld dat dan.'* Jhr. A.H.S. van der Wijck voert daarop geen nieuwe feiten aan en zet, ondanks de waarschuwing van H.F.M. baron van Voorst tot Voorst, de berechting in Groningen toch door. De advocaat van A. Afflerbach gaat hierop in cassatie.

Op advies van Van Voorst tot Voorst besluit de Bijzondere Raad van Cassatie daarna om Afflerbach onmiddellijk in vrijheid te stellen.

Verzoek tot teruggave van een herdershond

G.J. Wind had na de oorlog een herdershond gekocht die afkomstig was van een van de Scholtenhuis-functionarissen. Deze hond was door de Politieke Recherche Afdeling (PRA) in beslag genomen op 13 december 1946. Als reden hiervoor was opgegeven dat de hond als bewijsmateriaal kon dienen in de mishandelingszaken van Scholtenhuismedewerkers. Volgens diverse getuigen had deze herdershond bij martelingen de slachtoffers in gezicht en benen gebeten. G.J. Wind verzocht de Kamer Groningen om teruggave van de hond. De Kamer weigerde dit, waarop G.J. Wind in cassatie ging. Op 14 juli 1947 spreekt de Bijzondere Raad van Cassatie zich uit over het verzoek om teruggave van een hond. De Bijzondere Raad van Cassatie vernietigt de beschikking van de Kamer Groningen waarin de teruggave van de hond aan G.J. Wind werd geweigerd. De motivering van het besluit van de Bijzondere Raad van Cassatie is: de Kamer Groningen had in de toelichting op het vonnis opgegeven dat de hond als bewijsmateriaal gebruikt zou kunnen worden. En niet dat hij bewijsmateriaal *is*. Bovendien was de hond niet afgegeven aan de griffie van de Kamer Groningen, maar werd hij als bewakingshond gebruikt door de PRA. De Bijzondere Raad van Cassatie stuurt daarom de zaak naar het Bijzonder Gerechtshof Arnhem, voor herbeoordeling van de feiten. Het BG Arnhem besluit dat de hond teruggegeven moet worden aan G.J. Wind.¹¹⁶⁶

De Bijzondere Raad van Cassatie heeft, in afwijking van de procedure bij de Hoge Raad, niet in alle zaken waarbij cassatiemiddelen te laat of niet waren ingediend, besloten tot het niet in behandeling nemen van de zaak. In 25 zaken heeft de Bijzondere Raad van Cassatie toch ambtshalve de zaak beoordeeld, aangezien er problemen waren met de cassatiemiddelen ingediend door de raadsman. In vijftien zaken waren de cassatiemiddelen tardief, in drie zaken waren de aanvullende cassatiemiddelen tardief, in zes zaken waren er helemaal geen cassatiemiddelen ingediend en in één zaak werden de ingediende cassatiemiddelen ingetrokken. Bij een aantal zaken was door de Kamer Groningen vergeten de tijd, doorgebracht in bewaring vóór de sententie van de straftijd af te trekken. In cassatie werd dit rechtgetrokken en werd alsnog de tijd van bewaring afgetrokken van de opgelegde straf.¹¹⁶⁷ Daarnaast verzocht één advocaat om de cassatiemiddelen te mogen aanvullen en corrigeren. Hij was bij nader inzien tot de conclusie gekomen dat de door hem ingediende cassatiemiddelen onvolledig en onnauwkeurig waren. Hij vroeg om clementie en de Bijzondere Raad van Cassatie gaf hem toestemming om de cassatiemiddelen aan te vullen en te corrigeren. Dit hoewel de termijn voor het indienen van cassatiemiddelen al verstreken was. Naast deze beslissingen heeft de Raad in een aantal gevallen een beslissing genomen over bijkomende straffen en over de vraag of het Nederlanderschap al dan niet verloren was. In vijf zaken werd alsnog aangenomen dat het Nederlanderschap verloren was en in twee zaken besloot de Bijzondere Raad van Cassatie dat de verdachte zijn Nederlanderschap niet had verloren, omdat hij bij de indiensttreding minderjarig was. In de zaken waar *'het Nederlanderschap geacht werd verloren te zijn'*, werd de ontzetting uit de kiesrechten als bijkomende straf geschrapt. In de twee gevallen waar het Nederlanderschap niet verloren verklaard werd, werd daarentegen ontzetting uit de kiesrechten toegevoegd. Tot slot werd in een zaak toegevoegd dat de verdachte alsnog ontzet werd uit het recht om bij de Gewapende Macht te dienen en om ambten te bekleden.¹¹⁶⁸

Van de veertien personen die in eerste aanleg levenslang opgelegd gekregen hadden, zijn negen personen in cassatie gegaan. Voor één persoon is het besluit van de Bijzondere Raad van Cassatie:

¹¹⁶⁶ Arrest BRvC 14 juli 1947, *NOR* 1947, 1001; Archief CABR inv. nr. 75529.

¹¹⁶⁷ Archief CABR, inv. nr. 250, 335, 514, 71361, 71567, 75275, 75350.

¹¹⁶⁸ Archief CABR, inv. nr. 409 + 87558.

ontslag van rechtsvervolging. Dit in verband met de geestestoestand van de verdachte. *‘Deze strekt zich ook uit tot voorlopige hechtenis’*, aldus het arrest, na rapportages van twee psychiaters die constateren dat er sprake is van hysterische psychopathie en arteriosclerose cerebri (dementie). De Kamer Groningen had in deze zaak ook al opdracht gegeven voor een psychiatrische rapportage. De tekenen van dementie waren toen echter nog niet zo duidelijk aanwezig.¹¹⁶⁹ Een persoon trekt zijn cassatieverzoek alsnog in. Waarschijnlijk hoopte ook hij om via gratie sneller strafverlaging te krijgen. Helaas voor hem geeft de Hoge Raad pas op 25 maart 1958 een positief advies op zijn verzoek om gratie. Alle eerdere verzoeken waren door de Bijzondere Raad van Cassatie en de Hoge Raad afgewezen. Daarop wordt op 15 september 1958 zijn levenslange straf omgezet naar 21 jaar met aftrek voorarrest, wat betekende dat hij vrij kort daarna is vrijgekomen.¹¹⁷⁰ In drie zaken besluit de Bijzondere Raad van Cassatie tot strafverlaging, in drie zaken wordt het beroep verworpen en één zaak wordt voor behandeling doorgestuurd naar het BG Amsterdam. Daar wordt de straf verlaagd naar twintig jaar.¹¹⁷¹

Vanaf het begin van haar functioneren heeft de Bijzondere Raad van Cassatie de nadruk gelegd op een goede en deugdelijke motivering van de sententies. Volgens de BRvC kon een goede motivering van de strafmaat bijdragen tot bevrediging van het rechtsgevoel.¹¹⁷² Al op 14 januari 1946 vraagt de raad om nadere inlichtingen over de motivering van een sententie, gewezen door het Bijzonder Gerechtshof Den Haag. Op dezelfde dag vermindert de Raad een straf wegens onvoldoende motivering door hetzelfde Hof. In de loop van de jaren ging de Bijzondere Raad van Cassatie zich steeds meer ergeren aan de onvolledige en summieri motivering van de sententies door de diverse hoven.¹¹⁷³ Uit het feit dat de Bijzondere Raad van Cassatie steeds heeft gehamerd op het geven van een goede motivering, valt af te leiden dat de Bijzondere Gerechtshoven gedurende de hele periode van de bijzondere rechtspleging op dit punt in gebreke zijn gebleven. Het hielp niets of de Raad straffen verminderde op grond van de onvoldoende motivering. De Bijzondere Gerechtshoven bleven zich vooral aan de standaardzinnen voor bestraffing houden. Zo zijn in de Kamer Groningen 424 sententies voorzien van een motivering over de redenen en de hoogte van de straf. In de overige 171 sententies ontbreekt de motivering of is slechts een standaard motivering opgenomen; de straf beantwoordt aan de daden en de persoon van de dader.¹¹⁷⁴ In cassatie ontbreekt echter bij slechts 20 van de 206 arresten een motivering.

In zijn arresten tikte de Bijzondere Raad van Cassatie in een aantal gevallen de Kamer Groningen op de vingers:

- Gratie is niet competentie van de rechter.
- Een sententie was niet volgens de wet met redenen omkleed.
- Een strafzaak was in Groningen niet goed behandeld.
- Er waren fouten gemaakt in een proces gevoerd bij het BG Groningen.
- Het Hof Groningen had niet alle vragen van 348 en 350 Sv behandeld.
- Vormvoorschriften waren niet in acht genomen doordat er geen lijst met getuigen is overlegd of voorgelezen. Omdat hierbij geen substantiële vormen geschonden zijn, concludeert de BRvC niet tot een niet-ontvankelijkheid van de advocaat-fiscaal.
- Een bewezenverklaring steunde op onwettig bewijs.
- Een persoon moest opnieuw berecht worden omdat de tenlastelegging incorrect was.

8.6 Revisie

Naast de cassatiezaken, zijn bij de Bijzondere Raad van Cassatie ook verzoeken om revisie gedaan door personen die berecht waren door de Kamer Groningen.¹¹⁷⁵ Volgens artikel 457 van het Wetboek van

¹¹⁶⁹ Archief CABR, inv. nr. 411.

¹¹⁷⁰ Archief CABR, inv. nr. 542 + 87564.

¹¹⁷¹ Archief CABR, inv. nr. 579, 652, 71533 74857, 607, 258, 102.

¹¹⁷² Archief DGBR, inv. nr. 1329.

¹¹⁷³ Arresten BRvC 14 januari 1946, *NOR* 1946, 158; 14 januari 1946, *NOR* 1946, 159; 6 februari 1946, *NOR* 1946, 219; 5 juni 1946, *NOR* 1946, 373; 8 januari 1947, *NOR* 1947, 704; 26 februari 1947, *NOR* 1947, 923; 26 februari 1947, *NOR* 1947, 925; 15 oktober 1947, *NOR* 1947, 1126; 23 oktober 1947, *NOR* 1947, 1129.

¹¹⁷⁴ Ontleend aan de zaken van personen berecht door de Kamer Groningen.

Strafvordering kan herziening van een einduitspraak gevraagd worden. In de bijzondere rechtspleging was dit recht van herziening echter ingeperkt. Volgens artikel 40 van het Besluit Buitengewone Rechtspleging was herziening op grond van artikel 457 Wetboek van Strafvordering lid 1 echter uitgesloten.¹¹⁷⁶ Alleen op grond van artikel 457 lid 2 kon in de bijzondere rechtspleging om herziening worden gevraagd.¹¹⁷⁷ In negen zaken die in eerste aanleg berecht waren door de Kamer Groningen, is door of namens de verdachte (soms meerdere malen) verzocht om revisie van de einduitspraak. In acht gevallen werden de revisieverzoeken niet-ontvankelijk verklaard of afgewezen.¹¹⁷⁸

*De zaak K.K.*¹¹⁷⁹

K.K. was zo ontevreden over het vonnis van de Kamer Groningen, dat hij vlak nadat zijn zaak ter zitting behandeld was en nog voor het vonnis op 2 januari 1946 was uitgesproken, vroeg om herziening van het vonnis. De Bijzondere Raad van Cassatie wees dit verzoek af, aangezien er nog geen sprake was van een definitief eindvonnis. Vervolgens deed hij op 12 mei 1947, de dag van de uitspraak door de Bijzondere Raad van Cassatie, een nieuw herzieningsverzoek. Ook dit verzoek werd niet-ontvankelijk verklaard.

*De zaak P.v.D.*¹¹⁸⁰

In de zaak P.v.D. werd uiteindelijk besloten de zaak opnieuw te laten behandelen. Dat is in geen enkele andere zaak het geval geweest. De sententie van het Bijzonder Gerechtshof Groningen in deze zaak was twintig jaar, na een eis van levenslang. De Bijzondere Raad van Cassatie verwierp in eerste instantie het verzoek om revisie, met als motivering dat ook als de belangrijke getuige Z. niet aanwezig was bij de gepleegde feiten, de Kamer Groningen naar hun mening tot dezelfde uitspraak zou zijn gekomen. Maar na een ambtshalve verzoek door de advocaat-fiscaal van de sententie in 1951 om ambtshalve herziening werd besloten de zaak alsnog te verwijzen naar de Bijzondere Strafkamer Amsterdam. Deze Strafkamer besloot de getuige Z. te vervolgen voor meeneed en besloot op 13 september 1954 P.v.D. vrij te spreken. P.v.D. wilde vervolgens schadevergoeding vragen voor onterechte detentie, maar zijn advocaat adviseerde hem met klem om dit niet te doen, aangezien hij wel als bewaker in kamp Erica in Ommen gewerkt had en daarvoor nog niet veroordeeld was.

¹¹⁷⁵ Archief BRvC, inv. nr. 145-323, serie van stukken over alle revisieaanvragen. Dit archief bevindt zich momenteel (april 2015) nog bij het ministerie van Justitie; Archief van de Bijzondere Raad van Cassatie aanwezig bij de Hoge Raad, inv. nr. 5, register van besluiten op alle revisieaanvragen.

¹¹⁷⁶ Sv, artikel 457 lid 1: *In dit artikel van het wetboek van Strafvordering staat dat herziening van eene in kracht van gewijsde gegane einduitspraak houdende eene veroordeling, kan worden aangevraagd: op grond van de omstandigheid dat bij onderscheiden arresten of vonnissen, in kracht van gewijsde gegaan, of bij verstek gewezen, bewezenverklaringen zijn uitgesproken, welke niet zijn overeen te brengen.*

¹¹⁷⁷ Sv, artikel 457 lid 2. *Op gelijke gronden kan herziening worden aangevraagd, indien bij het gewijsde een ten laste gelegd feit als bewezen is aangenomen, zonder dat ter zake eene veroordeeling is gevolgd. Onder "veroordeelde" wordt in dezen Titel begrepen hij tegen wien zoodanig gewijsde is gegeven; de bepalingen daarvan worden te zijnen aanzien overeenkomstig toegepast, met dien verstande dat het eerste lid van artikel 481 geene toepassing vindt.*

¹¹⁷⁸ Archief CABR, inv. nr. 75595, 71486 + 74650, 74812, 76611, 75525 + 87558, 75063 + 75061, 75668 + 75089, verzoek afgewezen of niet ontvankelijk verklaard.

¹¹⁷⁹ Archief CABR, inv. nr. 71330.

¹¹⁸⁰ Archief CABR, inv. nr. 76717.